

» nostram¹: » et denuo de muliere: « Dixit, inquit » Deus: Non est bonum esse solum hominem, faciamus » ei adiutorium simile sui². » Postea vero quam facti sunt, « Benedixit eis, inquit, dicens: Crescite, et multiplicamini, et implete terram³. » Antequam conderentur, non est dictum, multiplicentur, sed, fiat homo: posteaquam extitit qui acciperet incrementa, consequenter adiungit: « Crescite, et multiplicamini, et implete terram. » Hoc itaque ordine gemitus parturitionum, qui secundum naturam fuerat, ita in hominum corporibus, sicut in pecoribus institutus, non conditur in Eva, sed crescit, ut peculiari granditate excitorum affligeretur angorum. Nec tamen ad posteræ ætatis foeminas, nisi naturali mediocritate et corporum varietate pertingerent. Ibi ergo, non ut doleret in pariendo mulier, de peccato fuit; sed ut nimis doleret: sicut etiam temporibus diversis debilitates corporum pro peccatis, quibusdam legimus accidisse: sed non illa ampliatio miseriarum parcimoniam modi naturalis evertit. Nec tamen omnia quæ in eadem sententia continentur, animadvertentis vigore clauduntur. Cæterum quædam ibi pars indicat meritum, quædam designat officium. « Multiplicans, inquit, multiplicabo » tristitias tuas et gemitum tuum, in tristitia paries filios. » Huc usque ultio, quam non natura, sed persona promeruit. Jam hinc simpliciter posterioris sexus munus ostenditur: « Ad virum, inquit, tuum conversio tua, et ipse » tui dominabitur. » Hoc nimirum non spectat ad poenam, quod nisi esset, spectaret ad culpam: ut viro quippe mulier modesto subdatur affectu, ordo est, supplicium non est. Caput enim, secundum Apostolum, mulieris⁴, vir⁴; quia non est creatus homo propter mu-

¹ Gen 1, 26. — ² Id. 11, 18. — ³ Id. 1, 28. — ⁴ Ephes. v, 23.

lierem, sed mulier propter virum⁴. Si ergo caput suum congruo pudore veneretur, naturæ instituta custodit, non peccati tormenta perpetitur; cui ordini si resultaverit, rea est. Non est ergo in miseria functio rei, cujus neglectus in noxa est. »

AUG. Dolorem pariendi poenam dicimus esse peccati. Scimus enim hoc Deum sine ulla ambiguitate dixisse, nec dixisse nisi prævaricatrici sui mandati, nec ob aliud dixisse, nisi quia irascebatur suum prævaricatum esse mandatum. Sed hanc iram Dei ut tu exinanires et frustrares, dixisti usque adeo poenam istam non esse peccati, ut animalia quorum nulla peccata sunt, gemitus huiusmodi in partu doloresque patiantur. Non quidem tibi dixerunt animalia, utrum ille gemitus sit canentium vel dolentium. Gallinas sane parituras, similiores esse cantantibus quam dolentibus cernimus; post partum vero tales voces edere, quales in formidine consuerunt: porro cum pariunt in summo esse silentio, sicut columbas, et alias aves, quæ advertentibus innotescunt. Quis ergo movit muta animalia, quæ quid in se agatur indicare non possunt, utrum tempore pariendi eorum motus et sonus non solum nihil doloris, sed habeat aliquid etiam voluptatis? Sed quid mihi est in hac re scrutari obscura naturæ, cum inde nostra causa non pendeat? Prorsus si muta animalia nihil doloris patiuntur in partu, argumentum tuum nullum est? si autem patiuntur, ea ipsa poena est imaginis Dei, conditioni pecorum comparari; poena porro imaginis Dei, nisi culpa præcederet, justa esse non posset.

Illud autem absit ut dicam, quod tanquam dicam, refellendum putasti, non suo, sed nascentis merito matrem dolere cum parturit, et ideo etiam dimissis peccatis fideles dolere urgente necessitate pariendi. Absit, inquam,

⁴ 1 Cor. xi, 9.

ut hoc dicam. Numquid enim quia mortem dicimus peccati esse supplicium, ideo dicendum est eam post remissionem peccatorum non debuisse contingere? Hæc quippe, quas in natura prævaricatione vitata dicimus poenas esse peccati, ideo etiam post remissionem peccatorum manent, ut probetur fides, quam de venturo credimus sæculo, ubi ista non erunt. Neque enim fides esset, si propterea crederemus, quia continuo nobis nihil dolendi et non moriendi præmium redderetur. Qua ratione reddita, id est, ad agonem fidei nobis relinqui mala contracta peccato, quamvis reatu peccatorum per baptismum jam soluto, quid habet virium quod aisti: « Si in mysteriis » sublatum est omne peccatum, et remanet tamen dolor qui partus difficultate generatur, manifestum est illum gemitum naturæ indicem esse, non culpæ? » Hoc enim, quod nullas adversus nos habet vires, non utique diceres, si fidei tu vel haberes vel attenderes vires, quæ tanto sunt fortiores, quanto magis ea speramus quæ non videmus, et per patientiam miseriarum, plenitudinem beatitudinis expectamus.

« Sed ipsa, inquis, Dei verba, quibus non ait: Orientur in te dolores, aut generabo tibi gemitus, ut post culpam sensus eorum viderentur institui; sed ait: « Multiplicans » cans multiplicabo tristitias tuas; » ostendunt quia jam erat in naturali ratione, quod se in peccatrice persona non condere, sed multiplicare promittit: » et addis, quasi definitivam generalemque sententiam, dicens: « Nunquam quippe multiplicantur nisi extantia; cæterum antequam sint, fieri quidem proprie, augeri autem præpropere nuncupantur. » Ubi primum a te quæro, quomodo dicas dolores Evæ jam extantes fuisse, quos perpessa non fuerat: quomodo, inquam, jam dolores habebat, quæ nihil dolebat? Quod si non extabant in ea

dolores, quia eos non habebat quæ non dolebat: poterant ergo multiplicari et qui non erant; et recte accipitur dictum: « Multiplicabo tristitias tuas, » id est, multas eas esse faciam, quod fieri potest, sive aliquid esse jam cæperit, sive nec cæperit. Frustra igitur dixisti: « Nunquam enim multiplicantur nisi extantia: » quia ecce in Eva post peccatum dolores sunt multiplicati, qui priusquam peccasset, non erant ulli. Ac per hoc, non ideo dixit Deus: « Multiplicabo tristitias tuas, » quia tristitiæ in illa esse jam cæperant aliquæ; sed quia multiples erant futuræ, ex quo inciperent esse. « Sed erant, inquis, in naturali ratione. » Si ergo in naturali ratione jam sunt etiam quæ nondum orta sunt, quid te adjuvat quod aisti, « Propterea Deum non dixisse: Orientur in te dolores; sed, Multiplicabo dolores tuos, quia jam erant in naturali ratione? » Respondetur enim tibi: Potuit dicere, « Orientur in te; » quia eos erat multiplicaturus, qui in ratione naturali jam erant, non qui jam orti erant. An forte dicturus es: Jam prorsus orti erant in ipsa naturali ratione? Quanto igitur manifestius et acceptione dignius tibi dicitur: Jam erant filii Adam in Adam naturali ratione, quando, sicut ait beatus Joannes episcopus¹, illud peccatum grande commisit, et omne hominum genus in commune damnavit, vel sicut ait collega ejus Ambrosius: Fuit Adam, et in illo fuimus omnes²; periit Adam, et in illo omnes perierunt? si tu audes dicere, non solum, Jam erant, verumetiam quod nos de filiis Adam, quando peccatum illud admissum est, dicere non audemus. Jam orti erant dolores Evæ, quando eos Deus multiplicaturum se esse minatus est. Verumtamen non in naturali ratione jam erant Evæ dolores, quos parturientes, necesse est perpeti; quia non eos illam necesse

¹ Chrysost. in homil. de Lazar. resusc. — ² Ambros. lib. 7. in Luc. 15.

erat perpeti, cum parturire cœpisset : venerunt quippe illi damnatione culpæ, non conditione naturæ. Quod vos negando quid agitis, nisi ut in loco illius beatitudinis, ubi esse homines permissi non sunt, quos jam cruciari oportebat, cruciatus hominum etiam peccante nemine collocetis? Quod ignoro qua fronte faciatis; nisi quia vos paradiso contrarios, contra paradysum quodam modo habitare delectat; quia et Adam de paradiso ejectus, contra paradysum est collocatus¹.

Jam itaque paradiso contrarius quanta vanitate contra paradysum argumenteris attende. Multiplicari non tibi videntur, nisi ea quæ ex aliqua parte jam existunt; cæterum, antequam sint, non multiplicari putas dicenda esse, sed fieri. Nulla ergo multiplicia nascuntur, si non additamentis multiplicantur, id est, fiunt multiplicia. Ac per hoc, ille qui dictus est esse in Sapientia spiritus multiplex², qui esse non cœpit, sed ex æterno ita est, non recte appellatus est multiplex, quia eum multiplicem nulla additamenta fecerunt. Quid etiam dicturus es de responso Dei ad Abraham, ubi ait, : « Multiplicans » multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli³? » Ubi videmus Deum multiplicasse etiam stellas cœli, sicut se promisit multiplicaturum semen Abraham? Numquid ergo stellæ cœli, ut multiplicarentur, pauciores prius esse cœperunt, et non in numero suo multiplices sunt institutæ, ex quo sunt institutæ? Cur ergo non sic accipis quod dictum est. « Multiplicans multiplicabo tristitias tuas; tanquam dixisset, faciam tristitias tuas multiplices, nisi quia sic agis, ut in paradysum, contra quem collocatus es, si possis introducas dolores, et in loco tantæ beatitudinis ante peccatum prædices miserias institutas? Quod enim Eva, ut affirmas, cum doloribus parturitionem natu-

¹ Gen. III, 24, juxta LXX. — ² Sap. VII, 22. — ³ Gen. XXIII, 17.

raliter antequam peccaret, accepit, istam vocas parcimoniam naturalem; quam videri non vis eversam ex eo quod amplius de poena mulieri Deo vindicante, cum peccasset, accessit. Sic enim loqueris, ut dicas: « Sed non illa ampliatio miseriarum parcimoniam modi naturalis evertit. » Proinde te docente, ut foeminæ in partu mediocriter doleant, parcimonia naturalis quod vero peccati merito additum est: est Evæ, ampliatio miseriarum est. Nec vides, cum ista dicis, quia si ampliatae sunt miseriae per peccatum; jam fuerant institutæ per naturam, et mulier, cui ampliatae sunt miseriae merito peccati, jam naturaliter misera erat ante licet eam dicas parcimonia naturali mediocriter miseram: peccatum. Tu tamen velis nolis, cui dicis accessisse ampliatio miseriarum, profecto et ante hanc accessionem miseram confiteris. Ecce quod de te meretur natura hominis a Deo primitus instituti: ecce quod de te meretur paradysus Dei: Ejectus quippe et contra eum collocatus talia contrarius reddidisti, ut in loco beatitudinis diceres miserias divinitus institutas, non autem cœpisse, sed crevisse peccatis. Quid tam contrarium, quam miseria beatitudini, et beatitudo miseriae? Aut quid significat, quod de paradiso peccator exclusus, contra paradysum est collocatus; nisi quia in miseria collocatus est, quæ beatitudini sine cujusquam contradictione vel dubitatione est contraria? Et quid sic fugit natura ut miseriam; quid sic appetit, ut beatitudinem⁴? Denique liberum arbitrium quod de hac re habemus, ita nobis naturaliter insitum est, ut nulla miseria nobis possit auferri quod miseri esse nolumus, et volumus esse beati. Usque adeo ut jam ipsi qui male vivendo sunt miseri, male vivere quidem velint, nolint tamen esse miseri, sed beati. Hoc est liberum arbitrium nostris mentibus immobiliter fixum, non quo bene agere volumus,

⁴ Lupus Ferrar. in collect. quæst. 2. de Libero Arbit.

nam id humana iniquitate potuimus amittere, et gratia divina possumus recipere; sed liberum arbitrium quo beati esse volumus, et miseri nolumus, nec miseri possunt amittere, nec beati. Beati quippe omnes esse volumus, quod ipsi quoque philosophi sæculi, et Academici de rebus omnibus dubitantes, teste patrono suo Tullio, coacti sunt confiteri: Idque unum esse dixerunt, quod disputatione non egeat, quod nemo est qui non expetat. Hoc arbitrium liberum adjuvatur per Dei gratiam, ut quod naturaliter volumus, hoc est beate vivere, bene vivendo habere possimus. Et tu dicis, quamvis mediocres miserias, tamen miserias beatitudini nullo negante, nullo ambigente contrarias, in primis operibus Dei, nullo cujusquam præcedente peccato¹, naturaliter institutas, ut scilicet peccatricis mulieris pœna, propter quam dictum est, « Multiplicans » multiplicabo tristitias tuas, » non sit institutio miseriarum, quæ, ut dicis, jam fuerat in natura; sed ampliatio, quæ accessit ex pœna.

Quid ego jam tecum agam de sequentibus Dei verbis, ubi posteaquam dixit quod ad pœnam pertinebat, « In » tristitia paries filios, » mox addidit, « Et ad virum tuum » conversio tua, et ipse tui dominabitur². » Quid opus est ut tecum inde conflagam, utrum ista dominatio viri pœna sit fœminæ, an ordo naturæ? quem tamen ordinem non commemoravit Deus, quando condidit, sed quando punivit. Verum, ut dixi, quid opus est in eo remorari, quod utrumlibet fit, nostram non impedit causam? Prorsus Deus, a supplicio quod infligebat mulieri, ad præcipiendum fuerit repente conversus, et jubendo non damando dixerit, Ad virum tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur: quid hoc ad quæstionem, quam de supplicio peccatricis ista disputatione versamus? De miseris tecum

¹ Gen. ii, 16. — ² Ibid.

ago, quas de paradiso ejectus eique contrarius, in paradiso locare conaris; easque non peccantium meritis, sed Deo naturarum institutori, tanquam et ipsas naturaliter instituerit, tuo pudore pereunte, et ore blasphemante tribuere. Dic jam quid etiam de viri pœna persuadere nitaris: quando quidem jam satis est, quid ista mulier, quæ ante peccatum nuda erat et non confundebatur, te nudavit atque confudit.

XXVII. JUL. « Verum sufficient ista de muliere, transeamus ad viri munia. « Adæ, inquit, dixit: Maledicta terra » in operibus tuis, in tristitia manducabis eam omnibus » diebus vitæ tuæ; spinas et tribulos edet tibi, et edes » fœnum agri tui: in sudore faciei tuæ edes panem tuum; » donec convertaris in terram de qua sumptus es: quoniam » niam terra es, et in terram ibis¹. » Hic non est dictum, Multiplicabo spinas tuas, aut sudores tuos: sed quasi tunc primum creata dicuntur. At etiam hujus invidia, non majore quam uxoris ejus labore dissolvitur: initio quippe non semini hominis, sed humo maledicitur? « In » tuis operibus, inquit, maledicta terra erit. » Quid commerita fuerant arva, (quæ certe de traduce Adæ habere nihil poterant), ut pro peccato voluntatis alienæ convicium maledictionis exciperent? An ut etiam ipsorum cespitem doceretur exemplo, posse esse maledictum, ubi culpa non esset? Nam si in homine peccatum, in segete maledictum; manifestum est crimina non semper adhærere dispendiis. Si ergo propter hoc maledicitur terræ, ut ille qui peccaverat affligatur, nec tamen ibi iniquitas, ubi maledictio continetur: cur non ea conditione, etiamsi quid ærumnarum naturæ nostræ post peccatum primi hominis doceretur illatum, tamen sequeretur non ideo miseros esse nascentes, ut rei convincerentur; sed ut commemora-

¹ Gen. iii, 17.

tione peccati primi, afflictio succedanea his quos reos non fecerat, imitationis malæ indiceret cautionem? Quandoquidem et terra et ob hoc ostenderetur maledicti conviciium pertulisse, ut malum alienæ voluntatis argueret, non ut participationem sui criminis gigneret: nisi forte credamus chariorem Deo terram esse, quam innocentiam, ut scelere alieno cum glebam non patiat pollui, addici tamen permittat infantiam. Maledictum ergo dirigitur in terram, nec tamen hoc ipsum relinquitur involutum. Disseritur quippe quo fine ejusmodi sententia tenderetur, vel quomodo humus maledicta vocaretur. « In tristitia, » inquit, manducabis eam omnibus diebus vitæ tuæ. » Quo igitur genere se exponat, advertito: maledicta dicitur terra, non quo in eam animadverti quiverit, sed hoc nomine opinio animi moerentis ostenditur; ut quoniam sterilem sciebat pro cultoris sui meritis, ægritudo esurientis operarii imputaret terræ quod ipse promeruerat, et maledictam eam afflictus vocaret, cujus ideo clauderetur opimitas, ut prævaricator ille nec naturam, nec terram, sed voluntatem atque personam suam maledicto fateretur obnoxium. « Spinas, inquit, et tribulos edet tibi. » Non fuit contentus dicere, « Spinas ac tribulos edet: » Sed addidit, tibi. Inter virgulta quippe alia, et veprium fructices olim jussa protulerat: tunc vero, ut compungeretur homo, solito senticosior futura promittitur. Quod Adam vehementer castigare poterat, quem post paradisi fontes et prata, etiam unus rubus posset offendere.

« In sudore autem faciei tuæ edes panem tuum: » non satis ad ærumnam video pertinere: si quidem etiam naturale adjumentum est, ut operantium artus sudore recreentur. Illi autem ante peccatum laborem incubuisse » culturæ lectio ipsa testatur. Sic enim ait: Et sumpsit » Dominus Deus hominem quem fecit, et posuit illum in

» paradiso, operari eum et custodire ¹. » Si ergo etiam in paradiso noluit eum Deus pabula examussim illaborata suscipere, sed indicto operationis, quam indiderat excitavit industriam; quid ei novum accidisse credimus, si sentiret sudorem, qui experiebatur laborem? »

« Sequitur autem: « Donec convertaris in terram ex qua » sumptus es; quoniam terra es, et in terram ibis. » Hæc sane pars extrema sententiæ, sicut illa mulieris, ad indicium, non ad supplicium respicit: quin imo ut res indicat, promisso fine consolatur hominem. Quia enim supra commemoraverat dolores, labores, sudores quorum sensum natura, nimietatem persona susceperat; ne hoc in æternum videretur extendi, mitigat ægritudinem terminus indicatus: ac si diceret, Verum non semper ista patieris; sed « Donec convertaris in terram de qua sumptus » es; quia terra es, inquit, et in terram ibis. » Cur non postquam dixit: « Donec convertaris in terram de qua » sumptus es; » subdidit, quia peccasti, et mea præcepta transgressus es? Hoc enim dicendum erat si resolutio corporum ad crimina pertineret. Verum quid dixit? « Quia terra es, inquit, » et in terram ibis. » Causam cur in terram rediturus esset, ostendit: « Quia terra es, » inquit. Quomodo autem esset terra, superior sermo patefecerat: « Quia de terra, inquit, sumptus es. » Si ergo redeundi in terram hanc esse rationem dixit Deus quoniam fuerat assumptus e terra, porro ut assumeretur, ad iniquitatem spectare non potuit; procul dubio non iniquitatis, sed naturæ mortalis fuit ut qui æternus non erat, in corporis parte solveretur.

Illam ergo sterilitas arborum, illa veprium ubertas, illa agri partus aucta calamitas, personis hominum sunt illata, non generi. Denique jam natis Cain et Abel unius

¹ Gen. 11, 15.

naturæ ambobus, sed diversarum voluntatum, nec Cain sponte peccanti profuit quod eum peccata patris non presserant, nec Abeli nocuit quod parentes ejus deliquerant: sed suo te uterque iudicio nec virtutis sibi, nec vitii naturale infuisse præiudicium vario proposito, sine vario publicarunt. Functi quippe officio sacerdotum, conditori suo Deo hostias obtulerunt. Cæterum par obsequium, impar cura discrevit. Patefecit hic divina sententia, quæ complacitum sibi munus Abelis ostendit: offenso autem Cain causam suæ indignationis aperuit, dicens eum bene obtulisse, sed male divisisse. Nec mora exarsit profanus animus in livorem, et germani sanctitate gravatus, parricidium gratificatur invidiæ. Ita prima occasione claruit malum non esse mortem, quod eam justus primus omnium dedicavit. Nec tamen iram Dei animi sontis audacia effugit. Interrogatur de fratre, convincitur de scelere, addicitur ultioni, et extra eum terrorem, qui ei pro insigni crudelitatis incubuit, terræ quoque maledictione punitur. « Maledictus, inquit, tu a terra, quæ » aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de tua » manu; quoniam operaberis terram, et non adjiciet virtutem suam dare tibi¹. » Ecce denuo sterilitas terræ in poena cultoris indicitur. Innumera autem generis² tormenta in Deuteronomio promittuntur. Quid ergo? Nostrarum dumeta terrarum, quibus amputandis runcone armatus cultor invigilat, per Cain parricidium germinarunt? Et quia omnis spinosi ruris dominus, peccato quod spinarum ubertate punitum est, a vobis putatur obnoxius; omnes jam parvuli non solum comedisse poma, quamvis nascentur sine dentibus, sed etiam Abelis sanguinem effudisse dicentur? apparet certe, ad quem furorem perveniat Manichæorum tradux: quæ quoniam nihil

¹ Gen. iv, 11. — ² Forte hujus generis.

habet præter amentiam, ridet de argumentis vestris catholicorum gravitas; sed de ruinis vestris eorundem plorat affectio. »

AUG. Nempe nihil agit tua tam diuturna et operosissima disputatio de poena primi hominis, nisi ut hac extenuata, etiam ipsa culpa extenuetur, quæ poenæ hujus ingestione damnata est. Et hoc facis propter verba libri mei, cui respondes, quæ tibi tanquam redarguenda proponis, ubi dixi, « Illud ergo peccatum quod ipsum hominem in paradiso mutavit in pejus, quia multo est grandius quam iudicare nos possumus, ab omni nascente trahitur. » Ut ergo non videatur grande peccatum, quo potuerit in deterius natura mutari, leve ac prope nullum supplicium esse contendis quod meruit. Hinc est, quod maledictam terram in operibus prævaricatoris retorques ad tui dogmatis pravitatem: hinc est, quod spinas et tribulos, et ante quam homo peccaret, fuisse asseris institutos; cum Deus hæc inter sua primitus instituta non nominet, sed in peccatoris supplicio comminetur: hinc est, quod sudorem laborantis, ut non satis ad ærumnam pertinere videretur, etiam naturale adjumentum esse dixisti, ut scilicet operantium artus sudore recreentur; tanquam Deus ista dicens non irrogaret supplicium pro peccato, sed daret insuper præmium. Quanquam hoc congrue diceremus, si sudorem laboris ita laudares, ut tunc diceres institutum: nunc autem et ante peccatum sic affirmas in paradiso hominem collocatum, ut operando terram sine labore non esset; quasi non posset illa firmitas, et nulla infirmitas corporis, non solum sine labore, verumetiam cum animi voluptate, quod delectare poterat, operari.

Sed cur hoc dixeris, oculere nequivisti: apertissime quippe loqueris, cum addis, « Quid novum accidisse dicimus, si sentiret sudorem, qui experiebatur laborem? »

Tantum-ne te libuit quietissimo beatorum loco, non solum tristitias parturitionis in foeminis, verumetiam in viris sudorem laboris immittere, ut Deo damnante, nihil novi damnato diceres accidisse? Tantum-ne illudis ac despicias severitatem Dei, ut quod irrogavit ille poenalter, tu donatum naturaliter asseveres? Si nihil novi homini accidisse dicis, cui Deus dixit, «In sudore faciei tuæ» edes panem tuum:» negat hoc Deum dixisse damnantem. An dicturus es, Ille quidem hominem damnavit his verbis, sed nihil homini ex hoc accidit novi? Ergo ille damnavit, sed non est iste damnatus? Frustratus est impetus ultionis, tanquam Deus telum eiecerit et non potuerit ferire quem voluit? Imo, inquis, et damnatus est, et nihil ei accidit novi. Hic risum tenere difficile est. Si enim damnatus est, et nihil ei novi accidit; solebat ergo damnari, ac per hoc solebat et peccare: non enim damnaretur injuste. An quia eum tunc primum peccasse nemo ambigit, injuste solebat ante damnari? Non enim, sicut de pariente dixisti, hoc saltem novi accidisse homini fassus es, quod sicut mulieri dolor parturitionis, ita viro sudor laboris est additus: hoc modo enim, hac additione quæ antea non fuit, novi illi aliquid accidisse concederes. Sed cum dicis: «Quid ei accidit novi?» quem tamen confiteris esse damnatum; quid aliud affirmas, quam sic eum solere damnari? Aut si solere fieri non dicimus, nisi quod assidue factum novimus; certe sic vel semel necesse est ante damnatum esse concedas, cui nihil novi accidisse, quod sic damnatus est, asseveras. Ubi vides, in quæ fueris abrupta progressus. Redi ergo a præcipitio laboriosæ disputationis tuæ, et noli labores et dolores in sedes felicitium gaudiorum, atque in locum ineffabilis quietis inferre.

Quid quod etiam corporis mortem sic paradiso conaris immittere, ut eam dicas prævaricatori pro beneficio

OPERIS IMPERFECTI CONTRA JULIANUM, LIB. VI. 529
fuisse promissam, vel potius indicatam, ubi Deus dixit, «Terra es, et in terram ibis:» tanquam nesciret homo sic se fuisse institutum, ut sive peccaret, sive non peccaret, moriturus esset; et hanc illi scientiam tunc Deus donaverit, quando eum pro commissa iniquitate damnavit? Disputans quippe de his Dei verbis, ubi ait: «In sudore faciei tuæ edes panem tuum, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia terra es, et in terram ibis.» Hæc sane, inquis, pars extrema sententiæ, sicut illa mulieris, ad indicium, non ad supplicium pertinet: quin imo, ut res indicat, consolatur hominem. Quia enim supra, inquis, commemoraverat dolores, labores, sudores, quorum sensum natura, nimietatem persona susceperat; ne hoc in æternum videretur extendi, mitigat ægritudinem terminus indicatus: ac si diceret, Verum non semper ista patieris, sed donec convertaris in terram de qua sumptus es, quia terra es, et in terram ibis.» Hæc dicens persuadere conaris, ita quidem creatum hominem, ut etiamsi rectitudine vitæ, in qua creatus est, permaneret, tamen mortalis necessitate naturæ quandoque moreretur; sed hoc ei non esse indicatum, nisi tempore damnationis suæ, ut ærumna ejus, ne putaretur æterna, de promisso acciperet fine solatium. Putaret ergo Adam non se moriturum, si hoc illi non indicasset Deus: hoc autem non illi indicasset Deus, nisi peccatorem damnari oporteret: remaneret ergo in hoc errore, quo æternum se, aut nunquam moriturum esse credebatur, nisi ad sapientiam, quæ se homo cognoscit, peccati merito perveniret. Sentis-ne quid dicas? Accipe aliud. Procul dubio nesciens Adam se esse moriturum, quod nisi peccasset utique nesciret, tamen si peccare nolisset etiam hoc nesciens beatus esset, et credens contraria veritatis miser non esset. Audis-ne quid dicas? Accipe et tertium. Si justitiæ suæ tempore Adam

credebat se nec corpore moriturum, si Dei præceptum minime violasset, moriturum autem tunc didicit, quando violavit: hoc nos credimus, quod cum esset justus, ille credebat; hoc autem vos creditis, quod nisi injustus nosse non meruit. Noster ergo error stat in parte justitiæ, et in parte iniquitatis vestra sapientia. Intelligis-ne quid dicas? Accipe et quartum. Si beato et justo illi homini non indicavit Deus corporis ejus mortem futuram, indicavit autem misero et peccatori; congruentius creditur, timore quoque mortis eum cruciare voluisse, etiam isto scilicet dignum judicans esse tormento. Ut enim clamat ipsa natura, plus mors metuitur, quam labores: laborant quippe omnes homines ne moriantur, si eis talis optio proponatur, ut continuo moriantur, si non laboraverint: quotus quisque autem reperitur, qui mori malit, quam laborare? Denique ipse Adam per tot annos maluit laborare, quam non laborando et fame moriendo vitam simul et laborem finire. Nam quo alio sensu naturali etiam Caïn plus mortem timuit, quam laborem? Quo alio sensu per non iniqua nec inhumana judicia, minora crimina labore metallico, majora morte judices damnant? Unde autem Martyres tanta gloria prædicantur, quod pro justitia mortui sunt, nisi quia major virtus est mortem spernere, quam laborem? Propter quod non ait Dominus, «Majorem» charitatem nemo habet, » quam ut laboret; sed, ut animam suam ponat pro amicis suis¹. Si ergo major est charitas mori, quam laborare pro amicis; quis tam cæcus est, ut non videat minorem pœnam laboris esse quam mortis? Aut si plus homo debet laborem metuere, quam mortem; quomodo non est misera ipsa natura, quæ plus mortem metuit, quam laborem? Et tu ista non cogitans, dicis indicata sibi sua morte hominem consolatum, ne

¹ Joan. xv, 13.

suum laborem putaret æternum: cum si vestrum dogma verum esset, quo affirmatis Adam, etiamsi non peccasset, fuisse moriturum, propterea hoc illi indicandum non fuisset, antequam inciperet pœna damnationis affligi, ne illum Deus prius quam peccasset, mortis timore torque- ret; tunc autem, cum jam posteaquam peccavit, pœna dignissimum judicaret, indicaret etiam esse moriturum, ut eandem pœnam Deus justus, mali ultor admissi, etiam timore mortis auget.

Quisquis igitur hæc Dei verba, quibus est punitus Adam, quando dictum est, «Terra es, et in terram ibis¹,» secundum fidem catholicam intelligit, nec vult introducere in paradysum corporis mortem præcipue; ne introducat et morbos, quorum miserabili varietate morientes videmus affligi, et paradysum sanctæ voluptatis, ac spiritalis et corporalis felicitatis, cui vos non pudet esse contrarios, doloribus, laboribus, mœroribus implere cogatur; sicut vos cogimini, nec invenitis qua exire possitis, quandiu tam impium dogma mutare non vultis: qui ergo, ut dixi, hæc Dei verba secundum catholicam suscipit et intelligit fidem; sicut cernit pœnam laboris in eo quod dictum est, «In sudore faciei tuæ edes panem tuum;» ita pœnam cernit et mortis in eo quod sequitur, Donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia terra es, et in terram ibis: ac sic accipit dictum, tanquam diceretur, Ego quidem te de terra sumpsi, et hominem feci; et utique potui facere, ut eadem terra quam viventem feci, nunquam cogeretur vita carere quam dedi; sed quia terra es, id est, secundum carnem quæ de terra sumpta est, non secundum me, qui de terra sumpsi, vivere voluisti; laborabis in terra, donec revertaris in eam; et ideo reverteris in terram, quia terra es; et justa pœna ibis in

¹ Gen. iii.